

- Опольська, М. В., Челомбїтько, Т. В., Міршук, О. Є., Лютко, Н. В., Козаченко, С. М. (2023). Філософські основи сучасної парадигми освіти. *Культурологічний альманах*, 1, 136–143. URL: <https://doi.org/10.31392/cult.alm.2023.1.18>
- Побірченко, Н. В. Сухомлинський і О.Захаренко, діалог через роки і відстані. URL: <https://bibliotekanauki.pl/articles/501359>
- Філософія освіти (2009). В. Андрущенко, І. Передборська (ред.). Київ: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова.
- Черевко, О. В. (2017). Реалізація ідей гуманної педагогіки Олександра Захаренка в досвіді авторської «Школи над Россю». *Вісник Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького*. Серія: «Педагогічні науки», 1. URL: <https://ped-ejournal.cdu.edu.ua/article/view/1221>

SUMMARY

Verbetz Vladyslav. Alexander Zakharenko's pedagogical ideas in the context of forming a modern educational paradigm.

Alexander Zakharenko's pedagogical heritage is considered. It is found that a characteristic feature of a scientist is a decent level of pedagogical culture, which prompted to become a generator of various innovative ideas that became the basis of the philosophical and pedagogical paradigm of education development. The basis of this paradigm is education, especially labor education, which should be transformed into a necessity. He proved that such institutions as family, school, village, Ukraine, the universe are the ontological environment in which personality is being formed. An important role was played by ethics and aesthetics, which is considered through the prism of creation, relationships and perception of another. It is revealed that the teacher was ahead of time and his ideas, along with humanist teachers, are relevant today, because they condemned the classical education system and promoted the one that is focused on man, society and time. In the process of research, the following methods were used to achieve these tasks and realize the goal: historical, analysis, dialectical, axiological and anthropological.

Key words: pedagogy of cooperation, author's school, paradigm of education, education, **pedagogical culture**.

УДК 94(430)“1933/1945”

Артур Гобозашвілі

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка
ORCID ID 0000-0002-0341-7077

Володимир Мокляк

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка
ORCID ID 0000-0001-9922-7667

DOI 10.24139/2312-5993/2023.10/149-158

РОЛЬ ГІТЛЕРЮГЕНДУ У ВИХОВАННІ НІМЕЦЬКОЇ МОЛОДІ (1933–1945 РР.)

Безперечно, виховання та освіта визначаються політичними, соціальними та економічними реаліями того чи іншого суспільства. У тоталітарному суспільстві, як показує практика, виховання відіграє величезну роль, оскільки воно має створювати і постійно зміцнювати основу тоталітарної системи. Ба більше, сама тоталітарна система передбачає через виховання створити «нову людину», не просто віддану або лояльну до режиму, а таку, що є його складовою

частиною, яка не мислить свого існування поза рамками тоталітарного ладу. У Радянському Союзі це мала бути «радянська людина», у Третньому рейху – «націонал-соціалістична людина». Виявлено, що стосовно дітей, які не мають життєвого досвіду і усталених принципів, тоталітарна система Німеччини 1933–1945 рр. застосовувала витончені виховні технології. Однією з таких технологій було залучення до Гітлерюгенду з усіма відповідними впливами на молодь. Рух Гітлерюгенд мав чотири підрозділи, структуровані за статтю та віком: «Німецька молодь» (*Deutsches Jungvolk*) для хлопців від 10 до 14 років; Союз молодих дівчат (*Jungmädelbund*) для дівчат від 10 до 14 років; Союз німецьких дівчат (*Bund Deutscher Mädel* або *BDM*) для дівчат від 14 до 18 років; «Гітлерівська молодь» (*Hitlerjugend*) для хлопців від 14 до 18 років. Пізніше нацисти створили добровільний підрозділ Союзу німецьких дівчат для молодих жінок віком 17–21 рік під назвою «Віра та краса».

Ключові слова: Гітлерюгенд, нацизм, школа, фюрер, Націонал-соціалістична робітничка партія Німеччини, Юнгмедхен, Юнгфольк, Бальдур фон Ширах.

Постановка проблеми. Актуальність досліджуваної проблеми визначається як власне науковими, так і суспільно-політичними чинниками. Науковий аспект, що викликав необхідність дослідження, пояснюється слабким ступенем вивченості даної теми у вітчизняній історіографії. Традиційно, радянська історична наука уникала детального розгляду нацистських молодіжних організацій, адже їх структура та навіть ідеологічні принципи були подібні до радянських аналогів цих організацій. У сучасній вітчизняній науці питання діяльності нацистських молодіжних організацій та вплив Гітлерюгенду на виховання молоді як ніколи актуальні. На тимчасово окупованих територіях України росія активно розгортає цілу мережу формально автономних, але в реальності абсолютно підконтрольних її владі молодіжних організацій. Ці організації нав'язують українським дітям свою антиукраїнську ідеологію, звеличують росію, як державу, яка має величне минуле, а українці нібито є частиною російського народу. Подібну ідеологію пропагував і Гітлерюгенд, для якого не існувало, наприклад, австрійців; де всі німецькомовні та такі, що мають «арійську» зовнішність, вважалися частиною єдиної германської нації. Тобто росія, називаючи себе державою, яка бориться з нацизмом, використовує ті ж методи пропаганди, що і Гітлер. Тому проблема нацистських молодіжних організацій, їх поява, розвиток та розпад є особливо актуальною саме зараз. Праці російських науковців з цієї проблеми не можуть розглядатися серйозно, адже вони є засобом російської пропаганди.

На сьогодні проблема впливу Гітлерюгенду на виховання молоді вивчена недостатньо. Майже відразу після Другої світової війни почалося вивчення освітньої галузі Третього рейху як засобу

пропаганди. Проте, враховуючи велике різноманіття напрацювань, дотичних до порушеної проблеми, слід зазначити, що досліджень, у яких розглядаються саме вплив Гітлерюгенду на виховання молоді, дуже мало у вітчизняному педагогічному дискурсі.

Аналіз актуальних досліджень. Питання дослідження діяльності нацистських молодіжних організацій та вплив Гітлерюгенду на виховання молоді ми можемо розділити на декілька етапів: перший – з кінця сорокових років до кінця 50-х років ХХ століття, другий – від початку 60-х років до середини 70-х років ХХ століття, третій – із середини 70-х до середини 80-х років ХХ століття, четвертий – розпочатий наприкінці 80-х років ХХ століття до початку ХХІ століття, і п'ятий – сучасний етап досліджень. Радикально відрізняється від інших етапів перший, у якому автори, будучи частиною нацистського режиму, оправдовували і його і себе.

Другий етап власне є початком німецького вивчення шкільної політики націонал-соціалізму і Гітлерюгенду як частини цієї політики. У цей час відбувається становлення німецької історичної науки, коли складаються загальноприйняті концепції та уявлення. У ці роки з'являються перші фундаментальні праці з теми, що нас цікавить. А саме: Р. Айлерс (Айлерс, 1963) «Націонал-соціалістична шкільна політика», Ю. Геннігстен «Освіта, мова і націонал-соціалізм», І. Ерхардт (Ерхардт, 1968) «Виховна думка і виховна практика при націонал-соціалізмі».

У 1970 році виходить ще одна фундаментальна праця, що розглядає ті самі питання – «Виховання і виховна теорія в націонал-соціалістичній диктатурі» К. Лінгельбаха (Лінгельбаха, 1970). У ній автор розбирає не тільки суть різних підходів націонал-соціалістичних педагогів, а й детально розбирає функції різних структур у вихованні німецької молоді, значну увагу приділяє саме Гітлерюгенду як рушійній силі впливу на молодь.

Фундаментальною працею третього етапу є «Школа диктатури» К. Флессау (Флессау, 1977), яка одразу ж стало класичною. Через два роки після праці Флессау виходить інша фундаментальна праця Е. Нюссена (Нюссен, 1979) «Школа за націонал-соціалізму», у якій він докладно розбирає функції школи в націонал-соціалістичній державі. Дуже важливо, що Е. Нюссен уперше згадав про певний перелом у шкільній політиці, який стався в 1937 р. В основу своєї праці він поклав аналіз світогляду націонал-соціалізму, складові компоненти якого (вождизм, мілітаризм, расова теорія) фактично визначали зміст

шкільного навчання. Головним для нашого дослідження є те, що Е. Нюссен докладно розглядає роль відбору під час шкільного навчання і доходить висновку про вторинну роль школи, порівняно з Гітлерюгендом, у структурі нацистської диктатури. У цей період досліджували Гітлерюгенд також Г. Мосс, У. Поплов, К. Хубер, Д. Галінск, Ю. Рюдігера, А. Маттіас і М. Гвідо, Л. Штайнбах та ін.

Визначними роботами четвертого етапу є: «Педагогічні максими Гітлера» Г. Штайнхауса, «Націонал-соціалістичне виконання влади у сфері освіти та його вплив на молоде покоління» Г. Шольтца (Шольтц, 1981).

Важливою працею п'ятого етапу є «Діти Гітлера» Г. Кноппа (Кнопп, 2002). Автор наводить понад 1000 свідчень тих, хто був у гітлерівських організаціях. Це розповіді ентузіастів та активістів, які й нині з любов'ю згадують про «чудові часи» в Гітлерюгенді, і спогади тих, хто, не замислюючись, виконував накази та мріяв про одне – пережити війну, і розповіді тих небагатьох, хто сумнівався та намагався протистояти режиму.

Мета статті – розкрити діяльність нацистських молодіжних організацій, зокрема висвітлити вплив Гітлерюгенду на виховання молоді.

Методи дослідження – термінологічний аналіз, систематизація наукових джерел, узагальнення даних.

Виклад основного матеріалу. Організація Гітлерюгенд була заснована 3-4 липня 1926 року у Веймарі як націонал-соціалістичний молодіжний рух. В останні роки Веймарської республіки молодіжний рух Гітлера зробив свій внесок в ескалацію насильства на вулицях німецьких міст, беручи участь у сутичках із представниками ліворадикальних партій і рухів. Справжнього ж розквіту Гітлерюгенд зазнав у 1933 році після приходу до влади Адольфа Гітлера та Націонал-соціалістичної робітничої партії Німеччини (далі НСРПН).

До кінця 1933 року членство збільшилося до понад 2 мільйонів (30 % німецької молоді у віці 10–18 років). У наступні роки нацистський режим заохочував і тиснув на молодь, щоб вона приєднувалася до організації. До 1937 року кількісний склад організації «Гітлерівська молодь» зріс до 5,4 мільйона осіб (65 % молоді віком 10–18 років). До 1940 року він становив уже 7,2 мільйона осіб (82 %). Рух мав чотири підрозділи, структуровані за статтю та віком: «Німецька молодь» (Deutsches Jungvolk) для хлопців від 10 до 14 років; Союз молодих дівчат (Jungmädelsbund) для дівчат від 10 до 14 років; Союз німецьких дівчат (Bund Deutscher Mädel або BDM) для дівчат від 14 до 18 років; «Гітлерівська молодь» (Hitlerjugend) для хлопців від 14 до 18 років.

Пізніше нацисти створили добровільний підрозділ Союзу німецьких дівчат для молодих жінок віком 17–21 рік під назвою «Віра та краса» (Шольтц, 1981, с. 33).

Гітлерюгенд не був єдиним монолітом. Були ентузіасти й активісти, частина яких і зараз з любов'ю розповідає про «прекрасні часи» в Гітлерюгенді та Союзі німецьких дівчат. Була величезна маса тих, хто, не замислюючись, виконували накази і мріяли про одне – пережити війну. І були ті нечисленні, які сумнівалися і намагалися протистояти діям режиму. Картина була неоднорідною. Наприклад, те, що довелося пережити молоді 1923 року народження, докорінно відрізняється від життєвого досвіду народжених десятима роками пізніше. Існували й помітні регіональні відмінності: життя молоді у великих містах, таких як Берлін, Гамбург, Мюнхен, Кельн, було інакшим, ніж у Шварцвальді, Померанії або Східній Пруссії. Гітлерюгенд використовував як ідеологічні засоби вже знайомі раніше традиції та методи молодіжних рухів, що існували до 1933 року (Ерхардт, 1968, с. 204–205). Формений одяг, знаки розрізнення, прапори, ходи і марші були на озброєнні багатьох груп і об'єднань, до яких входили мільйони молодих німців за часів Веймарської республіки, аж поки їх не розігнали нацисти, які прийшли до влади.

Гітлер вірив у лозунг «молоддю повинна керувати молодь», тому керівником Гітлерюгенду був призначений 27-річний Бальдур фон Ширах. У 1933 році він очолив весь Гітлерюгенд, який мав перетворитися на організацію, що не мала собі рівних. Гітлер закликав фон Шираха «спроєктувати націонал-соціалізм через німецьку молодь у вічність». На піку свого розвитку Гітлерюгенд охоплював майже всю німецьку молодь. Бальдур фон Ширах був представлений як своєрідний напівбог, його зображення поступалися лише фотографіям Гітлера на виставках по всій Німеччині. Ширах із завзяттям проповідував молодому поколінню основи націонал-соціалістичної ідеології, що проголошувала смерть за «фюрера» як шлях до вічного життя (Дем'яненко, 2001, с. 54–57). Перед обличчям своїх послідовників Гітлер також заявляв про своє бачення передбачуваної нової людини: «Що ми хочемо від нашої німецької молоді? Зовсім не те, що в минулі часи. На нашу думку, німецька молодь має бути стрункою і високою, моторною, як гончий пес, жорсткою, як шкура, і загартованою, як крупнівська сталь». Ширах напередодні 1936 року у своєму новорічному зверненні урочисто проголосив наступний рік «роком німецької молоді». Уперше німецькі діти одного року

народження всі без винятку мали вступити до дитячих груп при Гітлерюгенді. Під гаслом «усю молодь на службу фюреру» було розгорнуто потужну рекламну кампанію, яка була адресована дітям. До її ведення було залучено радіо, кіно та видавничу індустрію. Вона велася і в школах, і в спортивних секціях. Ширах стверджував, що пропаганда має спонукати молодь до добровільного вступу в Гітлерюгенд. Проте, з метою поширення своєї нав'язливої ідеї про вступ усіх десятирічних дітей до лав Гітлерюгенду, Ширах намагався залучити до її здійснення державні установи та місцеві органи влади. Йшло розсилання офіційних інформаційних паперів за адресами, де проживали хлопчики і дівчатка 1926 року народження. У них містилася вимога до батьків привести дитину в «Юнгфольк» або «Юнгмедль». Для надання більшого успіху своїй діяльності Ширах закріплював молодіжні організації за місцевими організаціями НСРПН. Раніше хлопчики і дівчатка самі вирішували, до якого загону Гітлерюгенду вони будуть входити. Відтепер кожному місцевому осередку НСРПН відповідав місцевий осередок Гітлерюгенду, куди прикріплювали всіх дітей із найближчих кварталів. Приблизно 150 хлопчиків віком від 10 років до 14 утворювали дружину юнгфолька, а дівчатка відповідно дружину юнгмедль. Найменший осередок із 10 осіб називався «камерадешафт», а у дівчаток – «юнгмедльшафт». Закріплення за партійними організаціями було досить умовним, але за потреби ватажок місцевого Гітлерюгенду завжди міг звернутися по допомогу до старших товаришів (Нюссен, 1979, с. 105–107).

Гітлер високо цінував досягнення Шираха, тому передавав йому все більше повноважень. Ухваленням «закону про Гітлерюгенд» від 1 грудня 1936 року він підвищив на посаді Шираха до звання вихователя нації. Закон свідчив: «Виховувати німецьку молодь у лавах Гітлерюгенду і в школі, і вдома фізично, і морально в дусі служіння народу і на благо його єднання». Керівники Гітлерюгенду перетворилися на вищих «імперських чиновників». Як «фюрер Гітлерюгенду» Ширах став державним секретарем і підпорядковувався безпосередньо тільки Гітлеру. У своїй особі він зосередив як державну, так і партійну владу. Уся молодь Рейху без винятку була зобов'язана підкорятися його наказам.

Гітлерюгенд намагався заповнити собою весь вільний час своїх членів. Часто це було на шкоду шкільному навчанню. Це і не дивно, адже сам Гітлер наголошував на важливості заняттям фізкультурою та спортом, потім, на його думку, слідувало виховання в дитині

«характеру та волі» і лише після цього, можна було «накачувати в голови молоді абстрактні знання» (Кноп, 2002, с. 17–21).

Ширах виконував вимогу Гітлера «охопити як молодь, так і всі життєві сфери молодих німців». Участь у «державному молодіжному дні» звільняла члена Гітлерюгенду від відвідування шкільних занять по суботах. У такі дні діти служили в Гітлерюгенді. У літню пору служба могла тривати по дванадцять годин. Письменник Еріх Лест розповідає: «Двічі на тиждень була служба. Скоро я став «фюрером», і в мене з'явилися обов'язки по понеділках. У неділю в нас були заняття зі стрільби, або ми мчали кудись на велосипедах чи брали участь у маршах. Таким чином, чотири-п'ять днів на тиждень ми «служили» в Гітлерюгенді. У нас не було часу розмірковувати, чим ми, власне кажучи, займаємося. Весь час тривала безперервна дія». З 1935 року спеціальні групи Гітлерюгенду з метою додаткового контролю за членами організації несли патрульну службу, виконуючи фактично поліцейські функції. Юні охоронці порядку патрулювали масові громадські заходи і обходили закусочні. Хоча до 1939 року членство в Гітлерюгенді формально залишалося добровільним, мало хто з дітей і підлітків зміг протистояти щоденному тиску великої організації. Бальдур фон Ширах бачив у дітях майбутні людські резерви: «Під дитиною ми розуміємо істоту, неодягнену у форму, яка ще жодного разу не брала участі з нами в маршах і вечірніх заходах».

«Молодь має керувати молоддю» – лозунг Гітлера підхопив Ширах і перетворив його на догму нацистської молодіжної організації. Часто керівники дружин у юнгфольці були лише на кілька років старші за своїх підопічних. У дітей з'явився додатковий стимул наслідувати приклад батьків. Щоб виховувати молодих керівників Гітлерюгенду в дусі націонал-соціалізму, Ширах у серпні 1934 року оголосив для них «рік навчання». На 287 навчальних курсах було підготовлено 12 727 «фюрерів» гітлерюгенду і 24 660 «фюрерів» юнгфольку (Айлерс, 1963, с. 130).

Муштра, спортивні змагання, безкінечна пропаганда нацистської ідеології – це три складові всіх організацій Гітлерюгенду. Доросліші ватажки юнгфолька водили своїх підопічних строем на будь-який службовий захід. Марширування, речівки, вправи, що тривали годинами, мали виховувати в дітях солдатську дисципліну. Слабаків карали муштрою. Згадує тодішній член юнгфольку Рудольф Хімке: «Покарання було як в армії: лягти, встати, кроком марш. І так по п'ятнадцять хвилин, щоб привести до тями». Уже 1938 року чверть

мільйона членів Гітлерюгенду пройшли стрілецькі курси. На них викладали 20 000 інструкторів. Найкращі з учнів отримували значки за відмінну стрільбу. Гельмут Штельрех, заступник Шираха, який відповідав за військову підготовку, заявив: «За один рік ми доб'ємося того, що німецькі юнаки триматимуть у своїх руках гвинтівку з тією самою легкістю, що й ручку. Ліберали написали над шкільними дверима «Знання – сила». Але ми дізналися у воєнні та повоєнні часи, що сила народу ґрунтується на зброї і на тих, хто вміє нею користуватися». Більшість німецької молоді була засліплена успіхами зовнішньої політики Гітлера. Молодь вітала приєднання Австрії та анексію Судет. Клаус Мауельсхаген згадує: «Говорилося багато про велику Німеччину, і ми пишалися тим, що живемо в цій країні». Війна була не за горами (Флессау, 1977, с. 288). У лютому 1937 року верховне командування вермахту призначило підполковника Ервіна Роммеля на посаду офіцера зі зв'язків між збройними силами і керівництвом Гітлерюгенду. Роммель одразу ж запропонував, щоб офіцери вермахту проводили заняття з молоддю з військової підготовки. Ширах заздрив його славі й авторитету, тому використав свої зв'язки нагорі і домогся переведення заслуженого героя війни з цієї посади.

Одразу після приходу Гітлера до влади Гітлерюгенд взявся активно впливати на молодіжний і дитячий спорт. Для дітей, молодших за 14 років, фізична підготовка була можлива виключно в рамках цієї нацистської організації. Молодь мала право відвідувати спортивні та фізкультурні секції лише за наявності членства в Гітлерюгенді. Спортивні тренери також проходили підготовку виключно в імперських спортивних школах. Для демонстрації «арійських» спортивних досягнень з 1937 року стали проводитися «імперські спортивні змагання Гітлерюгенду», які були покликані показати «німецьку силу і непереможність» (Лінгельбаха, 1970, с. 101).

Гітлерюгенд фактично отруював душі цілого покоління ідеями расизму та ксенофобії. Вожді Гітлерюгенду постійно пропагували нацистський світогляд для своїх підопічних. Жоден захід, жоден виїзд у табір не проходив без «уроків зі світогляду». Навчальні плани з «виховання імперської молоді», розраховані на різні вікові групи учнів, суворо дотримувалися точки зору Гітлера, який проповідував необхідність ідеологічної обробки підростаючого покоління. Щотижня по середах члени Гітлерюгенду збиралися на так званих «домашніх вечорах», щоб вивчати німецькі героїчні оповіді та легенди. «Домашні

вечори» входили до обов'язкової програми Гітлерюгенду. Якщо хтось пропускав їх, він був зобов'язаний надати письмово вибачення і причину пропуску від батьків.

Після ухвалення закону про «службовий обов'язок для молоді» від 25 березня 1939 року кожен юний німець з десятирічного віку був зобов'язаний вступити в Гітлерюгенд.

Висновки. Отже, на підставі проведеного дослідження можна дійти висновку про те, що вплив Гітлерюгенду на виховання молоді у Німеччині в 1933–1945 роках був досить значущим. У своїй діяльності організація прагнула замінити не тільки шкільне виховання, а й батьківське. Безкінечна муштра, спортивні змагання, пропаганда – це три головних сили впливу Гітлерюгенду на німецьку молодь. Націонал-соціалістичне виховання й освіта не мали жодної самостійності, що випливало із самих завдань цієї системи. Метою ж виховання в націонал-соціалістичній державі було створення нової німецької людини. Провідником цих ідей і був Гітлерюгенд, який підпорядкував собі всі існуючі молодіжні організації, та відсунув на другий план школу в системі освіти та виховання молоді.

Перспективи подальших наукових розвідок. Предметом подальших наукових розвідок може бути дослідження освітньо-виховного впливу кожної частини Гітлерюгенду (*Deutsches Jungvolk*, *Jungmädelbund*, *Bund Deutscher Mädel*) на німецьку молодь.

ЛІТЕРАТУРА

- Дем'яненко, Б. (2001). Освіта та виховання в умовах тоталітаризму. *Нова політика*, 3, 54–57. (Demyanenko, B. (2001). Education and upbringing in the conditions of totalitarianism. *New Policy*, 3, 54–57).
- Knopp, Guido (2002). *Hitler's Children. Hardcover – Import, April 20*, 17–21 p.
- Eilers, Rolf. (1963). *Die nationalsozialistische Schulpolitik:e. Studie zur Funktion d. Erziehung im totalitaeren Staat*. Koeln: Westdt. Verl.
- Ehrhardt, Johannes. (1968). *Erziehungsdenken und Erziehungspraxis des Nationalsozialismus*.
- Lingelbach, Karl Christoph. (1970). *Erziehung und Erziehungstheorien im nationalsozialistischen Deutschland : Ursprünge und Wandlungen der 1933–1945 in Deutschland vorherrschenden erziehungstheoretischen Strömungen; ihre politischen Funktionen und ihr Verhältnis zur außerschulischen Erziehungspraxis des «Dritten Reiches»*. Weinheim [u.a.]: Beltz.
- Fiessau, Kurt-Ingo. (1977). *Schule der Diktatur: Lehrpläne und Schulbücher des Nationalsozialismus*. München: Ehrenwirth.
- Nyssen, Elke. (1979). *Schule im Nationalsozialismus*. Heidelberg: Quelle & Meyer.
- Scholtz, Harald. (1981). *National-sozialistische Machtausübung im Erziehungsfeld und ihre Wirkung auf die junge Generation*.

SUMMARY

Hobozashvili Artur, Mokliak Volodymyr. The Hitler-Jugend Role in the Education of German Youth (1933–1945).

That obsession lasted only twelve years, but its effects are still felt today. Even today, many of those who were young at the time are heartbroken to realize that they were exploited by a criminal regime. Actor Hardy Krueger, who was also a member of the Hitlerjugend at the time, called this pain «mental scars and scars». That generation is still alive today. It can tell of an era when man was not seen as an individual, but as expendable. Hitlerjugend was not a single monolith. There were enthusiasts and activists, some of whom still speak fondly of the «wonderful times» in the Hitlerjugend and the Union of German Girls. There was a huge mass of those who, without hesitation, followed orders and dreamed of one thing – to survive the war. And there were those few who doubted and tried to oppose the regime’s actions. The picture was not homogeneous. For example, what young people born in 1923 had to endure was radically different from the life experience of those born ten years later. There were also marked regional differences: life for young people in big cities such as Berlin, Hamburg, Munich, and Cologne was different from that in the Black Forest, Pomerania, or East Prussia.

If a young man in Hitler’s Reich wanted vivid impressions, the Hitlerjugend offered him very attractive pastime opportunities. Campfire, tent romance, and adventure created a sense of collectivism and team spirit. «We were freezing, sweating, soaking wet in tents, «recalls one of them», «but what a collective experience, traveling, straining all our strength. In the evenings we sat all together around the fire. We sang songs. In the dark night, the stars shone above us. A thrilling feeling that cannot be forgotten».

More than thirty percent of the young people born between 1921 and 1925 died on the fronts of the Second World War or in aerial bombardments of cities on the home front. From the Atlantic coast to the Black Sea, from the Arctic Circle to Africa and throughout Germany, their graves are reminders of the adventure into which Hitler tricked the younger generation. Many young people were both victims and executioners. The leaders of the Hitlerjugend took part in all the violence carried out by the Gauleiter and SS units in the captured eastern regions.

Let’s summarize. For this generation, 1945 was not only a total defeat. It was the collapse of an entire system of values. In 1945, for young Germans, the past to which they could return disappeared. They knew nothing but National Socialism and war. National Socialism had led them to war. In 1945, both the war and National Socialism faded into oblivion. Many young men and women in the first post-war years had difficulty adjusting to the new democratic order. They turned their energies to economic development, to building their families. In 1968, their children turned against their fathers. The disputes are still going on.

The totalitarian system used not only propaganda, but also more sophisticated methods of education for children without life experience and established principles. One of these methods was the Hitlerjugend, originally one of many scouting organizations in Germany, which eventually absorbed all others and became the only legal youth organization in the Third Reich. In this article, we have traced the stages of the creation of the Hitlerjugend, its transformation from an ordinary scouting organization into a driving force for the propaganda of national socialism. How this organization replaced not only school education but also parental education.

Key words: Hitlerjugend, Nazism, school, Führer, National Socialist Workers’ Party of Germany, Jungmedchen, Jungfolk.